

Impacte del procés en el canvi de normes d'ús lingüístic

BERNAT JOAN I MARÍ

El procés sobiranista, a Catalunya, va generant tota una sèrie de debats que resulten fonamentals per al futur de la nostra llengua, com també per al futur del conjunt de països que la compartim i usam com a llengua comuna. En un paper anterior ja vaig reflexionar sobre l'impacte que el procés d'independència de Catalunya pot tenir sobre el País Valencià i sobre les Illes Balears, i vaig remarcar el meu convenciment que serà un impacte positiu. Almenys, mentre estiguem treballant per les nostres respectives sobiranes polítiques (en l'horitzó d'arribar a formar una confederació dels Països Catalans dins la Unió Europea), comptarem amb un rerepaís. Què se n'hauria fet, del flamenc, si Holanda no s'hagués independitzat al

segle XVII? Gaudiria avui de la situació tan avantatjosa en què es troba? ¿O hauria acabat diluït dins una majoria de parla francesa, com, a grans trets, ha ocorregut a la ciutat de Brussel·les? Posar-nos a reflexionar sobre aquesta qüestió, ara mateix, potser no és gaire productiu; però ens confereix algunes claus interessants per a poder entendre la importància de disposar d'un rerepaís.

Vist sobre el terreny i analitzat en directe i amb persones dels llocs, puc assegurar que la situació de l'hongarès, avui, a la Voivodina (Sèrbia), a Transsilvània (Romania) o a Kómarom (Eslovàquia) segurament seria residual, o, directament, hauria desaparegut, si no fos per l'existència de la república d'Hongria, el seu gran rerepaís. Fins i tot la feble república de Macedònia constitueix un puntal important per a la minoria macedònica de Bulgària, o per als macedonis de Grècia. I això que, a escala internacional, Macedònia, el dia d'avui, hi té un pes força reduït. Però basta comptar amb algú que gaudeix de sobirania política i que pertany al mateix espai lingüístic i cultural per a sentir que existeixen garanties a l'hora d'abordar el futur. La gent s'hi atansa amb més convenciment, amb més confiança, amb menys angoixa... I això,

Barcelona: la Diagonal i la Gran Via, amb la plaça de les Glòries com a punt de confluència, dibuixant una simbòlica V per la independència

FOTO: INTERNET

previsiblement, ens ocorrerà als valencians, als mallorquins, als menorquins, als eivissencs i als formenterers quan a Catalunya es proclami orgullosament la individualitat política pròpia, és a dir, la independència. De declaracions en què el Parlament de Catalunya proclama la sobirania pròpia, que ara compta, en els darrers vint-i-cinc anys se n'han fet dues. Per tant, legítimament, des del Parlament, la sobirania ja ha estat proclamada. Ara es tracta de traduir una declaració de sobirania en la construcció efectiva d'un estat propi. En això, precisament, consisteix el «procés».

Desconnexió feta

Sobre el procés de Catalunya vers la seua independència nacional, la meua teoria és que la desconnexió real ja ha estat feta. La «desconnexió real», vull dir la decisió col·lectiva d'emprendre el propi camí, lliure i sobirà, en una mena de declaració de majoria d'edat política.

El catalanisme, tant en el seu vessant més conservador com en les seues branques més liberals i progressistes, portava devers un segle i mig fent mans i mànigues per refor-

mar Espanya. Vull remarcar aquí que trob molt encertada la consideració del magnífic novel·lista i agut observador Albert Sánchez Piñol quan va dir que l'any 1714 es va acabar la sobirania nacional de Catalunya, però que també es va acabar la idea austriacista d'Espanya. La idea confederal, en què el concepte «Espanya» servia per a «contenir l'afany expansionista de Castella», es va transformar radicalment, i «Espanya» i la Castella expandida varen passar a ser conceptes sinònims. Segons el nostre novel·lista, doncs, l'eliminació de la sobirania política de Catalunya hauria anat, justament, paral·lela a la fi d'una idea viable d'Espanya.

Això, el primer catalanisme polític, el que va sorgir de la Renaixença, no ho va saber veure. Per això el catalanisme, de tot pelatge i condició, ha despès un segle i mig intentant dur a terme un objectiu que no era gens ni mica fàcil: transformar Espanya en un estat on Catalunya pugui romandre sense que hi hagi perill per als trets d'identitat propis, ni per a l'economia, ni per al benestar dels seus ciutadans. Es tractava, al cap i a la fi, de transformar l'estat unitari espanyol en un estat plural (plurinacional, en les seues versions més optimistes) i de modernitzar-lo, de posar-lo al nivell dels estats més avançats d'Europa.

A hores d'ara, a principis del segle XXI, resulta més que evident que el projecte del catalanisme de transformar l'Estat espanyol en un estat on Catalunya pugui gaudir de llibertat, d'un encaix acceptable, ha fracassat. Fa devers un segle, emperò, que començaren a sorgir algunes veus —aleshores molt minoritàries— que ja apuntaven que probablement era més utòpica la reforma de l'Estat espanyol en un sentit confederal que no la consecució de la independència per a Catalunya.

Per què deu ser tan complicada, la reforma de l'Estat espanyol? Per què, a Espanya, costa tant d'acceptar la pluralitat nacional? Per què costa tant d'acceptar la pluralitat lingüística? Per què l'Estat espanyol no pot pair més d'una llengua oficial? Per què només una minoria il·lustrada —comptable amb els dits d'una mà— pot arribar a pensar en una Espanya amb quatre llengües oficials de l'Estat, seguint models com Suïssa, Bèlgica, Finlàndia o el Canadà, que accepten totes les seues llengües com a pròpies dels respectius estats? A aquestes preguntes, últimament, els he intentat buscar resposta acudint a alguns amics de Madrid. Alguna de les consideracions que m'han fet ha estat prou interessant. La clau, segons em diuen, es troba en el concepte de sobirania. Per al Parlament de Catalunya, la sobirania del poble català recau en el poble català. Per al Congrés dels Diputats, o per a la Constitució espanyola, la sobirania recau en el poble espanyol (del qual, segons ells, la part de Catalunya que es troba al sud de la frontera amb França forma part). Hi ha un xoc evident de sobirania. I en els òrgans centrals de l'Estat espanyol no es pot assumir, de cap de les maneres, que els catalans s'autoreconeguin *de facto* com una nació sobirana.

Amb això obliden, precisament, que la clau de la sobirania rau en l'autoreconeixement. Qui és sobirà? Habitualment, hom considera sobirà qui es reconeix com a tal. I, a la llarga, qui s'hi reconeix realment acaba exercint, de fet, la seua sobirania nacional. L'autoreconeixement dels catalans com

a poble sobirà, emperò, topa frontalment amb la manca de reconeixement per part dels òrgans de l'Estat espanyol, que entenen que l'actual espai territorial constitueix també una unitat de sobirania.

L'últim intent d'encaix de Catalunya dins una Espanya (una mica més) plural es va fer amb el nou Estatut d'autonomia, elaborat durant la presidència de Pasqual Maragall. El nèt va intentar fer realitat, després d'un segle, el somni del seu avi. Va confiar en el paraigua del govern «amic» de Zapatero. I va rebre unes respostes d'una contundència inqüestionable: se li va passar el ribot, al nou Estatut. El Congrés dels Diputats va amagrir considerablement allò que havia aprovat el Parlament de Catalunya. Els catalans, emperò, es varen comportar com a gent conformada: malgrat les rebaixes imposades des d'Espanya, es va assumir el nou Estatut, un cop passat pel ribot dels barons andalusos del PSOE. I, en un referèndum (aquest sí, autoritzat per l'Estat), va decidir que ja li anava bé, l'Estatut descafeïnat. Però Espanya és un ens voraç, i mai no en té prou. Per això, encara, es varen posar en marxa nous mecanismes de l'Estat per a reduir encara més l'abast del nou Estatut. I va entrar en joc el Tribunal Constitucional. Una dotzena de magistrats a qui ningú no ha escollit democràticament varen decidir passar per damunt de les decisions democràtiques preses pel poble de Catalunya. I, per tant, la impossibilitat de reformar Espanya en un sentit pluralista es va mostrar completament impossible. Estic convençut que va ser llavors quan el poble de Catalunya va decidir desconnectar.

El Tribunal Constitucional espanyol va facilitar que es produís l'espurna que havia de canviar radicalment el panorama polític català. La gent va veure trepitjada una sobirania que ja considerava pròpia. I una majoria, per primera vegada des de l'ocupació borbònica d'ara fa tres-cents anys, va decidir optar per la creació d'un Estat propi. Ja no hi havia, a partir d'aquesta decisió, cap marxa endarrere possible.

Particularment trob molt divertit de veure que encara hi ha una majoria de líders polítics espanyols que consideren que si el president Mas, o n'Oriol Junqueras, o tots dos, decidissin fer marxa enrere en el procés, es podria arribar, posem per cas, a alguna mena d'«acord federal». Mostra ben a les clares que, allà per Madrid, continuen sense entendre res de res.

Des del meu punt de vista, la sobirania ja és un fet. La independència espiritual del poble de Catalunya ja s'ha esdevingut. Ara només queda saber com se certificarà. Potser es durà a terme d'una manera ràpida, o costarà suor i llàgrimes, i llargues negociacions, amb la intervenció de la comunitat internacional. No ho sabem. Tampoc no sabem si els líders del país ho faran millor o pitjor, si acceleraran el procés o posaran bastons a les rodes. No ho sabem. Però, ocorri el que ocorri, el fet ja s'ha esdevingut; ara només queda traduir la sobirania *de facto* en la consecució d'un estat propi, que és com s'expressa la sobirania nacional arreu del món.

I el canvi de les normes d'ús lingüístic?

Passem ara a comentar el procés des d'una perspectiva sociolingüística, i atenent a una qüestió molt específica: les normes d'ús lingüístic.

Les normes d'ús més interioritzades entre la població de Catalunya especifiquen, per exemple, que, quan un catalanoparlant parla amb un castellanoparlant, la conversa sol discórrer en castellà (si el castellanoparlant manté la llengua). Això es produeix, segons dades estadístiques recents, obtingudes per la Plataforma per la Llengua, en un 71% dels casos. Set de cada deu vegades que una persona catalanoparlant es troba amb una de castellanoparlant que li respon en la seua llengua, la conversa continua en castellà. La norma d'ús més general, per tant, porta els catalanoparlants a canviar de llengua davant aquells que parlen espanyol.

Això té un efecte col·lateral en la incorporació sociolingüística de la població immigrada. Segons la Plataforma per la Llengua, un de cada sis estrangers aprèn com a llengua primordial en les seues interrelacions dins la societat catalana el català, mentre que cinc se senten més segurs utilitzant el castellà. Es tracta d'un efecte de l'ús lingüístic més habitual dins la nostra societat.

Què pot provocar el canvi? En quant de temps? En quines condicions?

Consider que, per a poder analitzar aquesta qüestió, hauríem de veure com s'ha produït, aquest canvi, als llocs on ja és efectiu. Pensem, per exemple, en el cas de les repúbliques bàltiques —Estònia, Letònia i Lituània—, on fa tres dècades les normes d'ús eren molt semblants a les que actualment tenim al nostre país i que, en canvi, avui són molt diferents.

Sense basar-me en cap estudi ni haver fet cap observació detallada sobre la qüestió, crec que hi ha un punt que resulta clau a l'hora de canviar les normes d'ús lingüístic: canviar l'estatus de les llengües. A partir de les respectives independències nacionals, el letó, el lituà i l'estonià varen passar a ser les llengües nacionals i oficials dels respectius estats. Varen canviar, doncs, l'estatus. A partir d'aleshores, va ser possible que cresqués un contingent de població que desconeixia el rus, o que se sentia més segur parlant la llengua nacional del seu país.

I la seguretat lingüística resulta fonamental a l'hora de solidificar unes normes d'ús determinades. Actualment, entre nosaltres, l'única llengua «segura» és el castellà. La llengua catalana és oficial, com també ho és l'occità, i el castellà, en quant llengua oficial de l'Estat. Però hi ha àmbits on el català, malgrat la seua oficialitat, no és d'obligat coneixement. Com s'explica, per exemple, que el català sigui llengua oficial i pròpia de Catalunya i que, en canvi, un jutge hi pugui exercir sense haver de demostrar cap coneixement de la llengua catalana? Es tracta, evidentment, d'una perversió del concepte d'oficialitat lingüística. Però és el que tenim ara mateix. I el castellà, en canvi, en quant llengua oficial de l'Estat, és d'obligat coneixement per part de tota la població, i realment és l'única llengua exigible en tots els àmbits d'ús i per a qualsevol exercici públic. El model lingüístic espanyol, per molt que a temporades ho intentin dissimular, es basa en la supremacia lingüística. I, encara, s'ha de reconèixer que aquest fenomen s'ha afermat al llarg dels últims anys.

A part de les repúbliques bàltiques, seria molt interessant d'investigar el cas de Finlàndia. A Finlàndia, quan es va produir la independència nacional, la llengua finesa es trobava en una posició subalterna davant el suec. La majoria de la població, especialment al sud, a les grans ciutats, dominava el finès i el suec, però el suec era la llengua més prestigiosa, la que coneixia tothom, la que tothom usava amb més seguretat. Malgrat que, a partir de la independència, continuaren essent oficials tant el suec com el finès, la percepció de la gent va ser que l'autèntica llengua nacional era el finès. I, de mica en mica, va anar augmentant l'ús de la llengua finesa en detriment del suec (tot i que els suecòfons, encara avui, són una minoria escrupolosament respectada per l'estat finès).

Amb aquestes dues circumstàncies (em permet fer una mica de prospectiva sobre la situació a Catalunya), segurament n'hi hauria prou per a assegurar que la llengua catalana ocupàs el lloc que li correspon com a llengua nacional de Catalunya. Si el català esdevé la llengua nacional i oficial preferent del futur estat català, serà l'única llengua de coneixement imprescindible per a tothom. Tothom haurà de saber la llengua catalana, però hi podrà haver ciutadans que no sàpiguen l'espanyol. Això farà, si la política lingüística del nou estat va en aquesta direcció, que l'única llengua segura —com ocorre a la major part dels països del món— sigui la pròpia. I encoratjarà l'ús espontani de la llengua catalana.

I això es podria esdevenir fins i tot si es mantenia algun tipus de reconeixement oficial per a l'espanyol, especialment si existia la percepció, entre una majoria de la població, que la llengua comuna, la llengua de cohesió, la llengua de trobada és el català. Perquè això passi no funcionen ni les campanyes ni cap altre tipus de sermó. Allò que va més bé és que la llengua pròpia sigui la llengua del poder. Aquest és l'element bàsic i fonamental per a assegurar el futur de qualsevol llengua.

Catalunya ja ha emprès el camí. No serà, molt probablement, un camí fàcil. Però la resta ja han mostrat a bastament on poden portar-nos. El nou camí enfilat, com a mínim, forneix unes dosis importants d'esperança i d'illusió. ♦